

УДК 338.001.36

Онищук Н. В.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету*

Onyshchuk Natalia
*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of Department of Tourism and Hotel-restaurant Businesses
Vinnytsia Institute of Trade and Economics of
Kyiv National University of Trade and Economics*

ОЦІНКА КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ УКРАЇНИ НА РИНКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ

Анотація. У статті наведено аналіз ринку медичного туризму в Україні. Визначено фактори, які сприяють розвитку медичного туризму в країні. До цих факторів можна віднести: наявність закладів, які займаються лікуванням стовбуровими клітинами; невисокий рівень цін порівняно із закордонними клініками; зручне транспортно-географічне положення країни; наявність відповідної готельної інфраструктури; дозвіл держави на проведення окремих медичних процедур, заборонених в інших країнах; можливість поєднувати різні види туризму (медичний, оздоровчий); високий рівень розвитку окремих галузей медицини та наявність профільних клінік європейського зразка. Стримуючими факторами розвитку медичного туризму в Україні є: недостатнє інвестування та реформування галузі охорони здоров'я; відсутність медичного менеджменту із залучення іноземних туристів у клініках та туристичних фірмах; складна політична ситуація в країні, яка привела до зростання небезпеки для українців і тих, хто приїжджає із-за кордону. У роботі також висвітлені принципово нові напрями розвитку медичного туризму в Україні та основні конкурентні переваги приватних медичних установ.

Ключові слова: медичний туризм, фактори розвитку, потенціал ринку, нові напрями, конкурентні переваги.

Вступ та постановка проблеми. Медичний туризм є досить новим поняттям, яке з'явилося відносно недавно та стало ще одним наслідком глобалізації. З кожним роком медичний туризм набирає обертів, і все більше людей у всьому світі відкривають для себе нові можливості. Таким чином, медичний туризм виконує насамперед важливі соціальні функції, пов'язані із лікуванням та профілактикою захворювань, а також різноманітними заходами, спрямованими на охорону здоров'я населення. З економічного

погляду, для держави впровадження нових видів туризму – це те, що дає змогу виходити на нові ринки туристичних послуг та, відповідно, отримувати більші доходи. В Україні є всі передумови та фактори розвитку медичного туризму, але цей ринок ще не досить досліджений.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження медичного туризму були відображені у працях С. Балохіна, М. Вишнякова, О. Джангірова, А. Ігнат'єва, І. Когунова, Л. Криворучко, В. Кривошеєва, І. Мироненка,

Т. Ткаченко, Т. Скоробагатої, О. Романіва, В. Федорова, М. Фурманека та ін.

Метою роботи є визначення теоретичних та прикладних шляхів формування медичного туризму як перспективного, ефективного та конкурентоспроможного туристичного виду діяльності в Україні.

Результати дослідження. Медичний туризм відкриває широкі можливості для країни, насамперед сприяє створенню додаткових робочих місць не лише в медицині, а й у сфері обслуговування (ресторани, готелі, туристичні об'єкти тощо), що впливає на створення кластерів у цій галузі; зростанню конкуренції і, відповідно, якості послуг; поповненню бюджету (обсяг світових ринків медичного туризму та оздоровчого туризму оцінюють у 50 та 106 млрд. доларів відповідно) [1, с. 159].

Щорічно Україну відвідують 20 тис. медичних туристів з Італії, Франції, Великобританії та Німеччини, 70% з яких їдуть за послугами, ціни на які тут у декілька разів нижчі за європейські. Факторами, які будуть сприяти розвитку медичного туризму в Україні, є:

- заклади, які займаються лікуванням стовбуровими клітинами;
- невисокий рівень цін порівняно із закордонними клініками;
- зручне транспортно-географічне положення країни;
- наявність відповідної готельної інфраструктури;
- дозвіл держави на проведення окремих медичних процедур, заборонених в інших країнах (лікування стовбуровими клітинами, сурогатне материнство) [2];
- можливість поєднувати різні види туризму;
- високий рівень розвитку окремих галузей медицини та наявність профільних клінік європейського зразка, таких як Київський міський центр серця, науково-практичний медичний центр дитячої кардіології та кардіохірургії, Національний інститут серцево-судинної хірургії ім. М.М. Амосова, онкологічні клініки «ЛІСОД», «Інновація», «Кібер-Клініка Спіженка», інститут репродуктивної медицини (клініка Дахно), міжнародна клініка відновного лікування у Трускавці.

До стримуючих факторів розвитку медичного туризму в Україні належать:

- недостатнє інвестування та реформування галузі охорони здоров'я;
- відсутність медичного менеджменту із залучення іноземних туристів у клініках та туристичних фірмах;
- складна політична ситуація в країні, яка привела до зростання небезпеки для українців і закордонних туристів.

Українська медицина зможе запропонувати європейським туристам високоякісні послуги з лікування безпліддя, офтальмології, кардіохірургії, реабілітаційної медицини, лікування стовбуровими клітинами [3].

Одними з найбільш успішних із них є послуги кардіохірургії.

Нині в Україні функціонує 35 кардіохірургічних центрів. Провідною профільною установою нашої держави залишається ДУ «Національний інститут серцево-судинної хірургії ім. М.М. Амосова НАМН України» – колиска вітчизняної кардіохірургічної школи, заклад із понад

60-річною історією та величезним практичним досвідом (понад 180 тис. втручань). Інститут є навчальною базою 6 кафедр вузів, має відповідні ліцензії та сертифікат ISO 9001. Протягом лише одного дня на його базі виконується понад 30 втручань, щорічно за консультативного допомогою звертаються понад 40 тис. хворих. Фахівцями закладу здійснюються унікальні операції, рівень смертності під час яких часто нижчий, ніж у провідних світових клініках [3].

Унікальний досвід нагромаджено в хірургії порушень ритму серця, зокрема у новонароджених, у використанні механічних методів підтримки кровообігу, хірургічного лікування кардіоміопатій.

Принципово новими напрямками є:

- акушерська кардіологія та кардіохірургія (43 дитини з'явилися на світ у стінах закладу, 24 матерям виконано втручання на серці одразу ж після пологів);
- ургентна та екстрена кардіохірургія;
- фетальна кардіохірургія (втручання на серці плода; тематична доповідь вітчизняних спеціалістів привернула увагу світової спільноти на конгресі у м. Лас-Вегасі);
- трансплантація серця та штучне серце.

Протягом останніх двох років 29 нашим співвітчизникам здійснено пересадку серця за кордоном, приблизна вартість кожного втручання – 120 тис. доларів. Вартість операції на коронарній артерії в клініці нових технологій, наприклад, становить 59 900 – 67 900 грн., що еквівалентно станом на квітень 2018 року 2288 – 2593 доларів США. Аналогічна операція в США коштує 113 000 доларів США. В Україні за ці кошти вдалося би прооперувати 15–20 пацієнтів [4]. Українські кардіохірурги вміють виконувати подібні втручання, мають успішний досвід ведення таких хворих у післяопераційному періоді, не вистачає лише нормативно-правової бази. Фактично єдине обмеження для ВМТ – відсутність належних умов проживання для іноземців. Однак це питання зараз вирішується: створено проєкт будівництва нового корпусу (його кошторис – понад 1 млрд грн.), виділено земельну ділянку.

Видатні досягнення є також у галузі офтальмології. Діагностика та лікування захворювань очей, де застосовуються інноваційні технології для іноземців, виконуються у таких закладах, як:

- київська міська клінічна лікарня «Центр мікрохірургії ока»;
- мікрохірургія ока та Центр загальної офтальмології;
- клінічна лікарня «Феофанія»;
- інститут очних хвороб і тканинної терапії Національної академії медичних наук України (м. Одеса) ім. В.П. Філатова.

На базі інституту Філатова діє 5 підрозділів національного значення – Український центр запальних хвороб ока, Український офтальмо-травматологічний центр (працює в режимі 24/7 та надавав допомогу постраждалим під час подій на Майдані та в зоні АТО), Центр опіків ока (єдиний у світі, що надає спеціалізовану допомогу пацієнтам із такими ураженнями, зазвичай вони «курсують» між опіковими центрами та офтальмологічними відділеннями), Український центр очної онкологічної патології, Центр дитячої офтальмології. За період існування інституту

Таблиця 1

Вартість лікування серцево-судинних захворювань у різних країнах (у доларах США) [4]

Лікування	США	Велика Британія	Індія	Таїланд	Сингапур	Малайзія	Україна	Польща
Кардіальний байпас	113000	13921	110000	13000	20000	9000	2250	7410
Заміна серцевого клапана	150000	60000	9500	11000	13000	9000	4300	9520
Пластична операція на судинах	47000	8000	11000	10000	13000	11000	5100	7300

накопичено суттєвий досвід лікування іноземних пацієнтів. Зокрема, за останні 5 років надано допомогу 539 хворим із понад 40 країн світу, серед яких США, Німеччина, Велика Британія, Норвегія, Швеція, Швейцарія та ін. (близько половини пацієнтів – мешканці країн Близького Сходу). Щорічно до нас звертаються приблизно 1 тис. хворих із держав пострадянського простору (Молдови, РФ, Азербайджану, Грузії) [5]. Першочерговий інтерес для закордонних пацієнтів становить пересадка рогівки, одним із піонерів у якій свого часу став В. П. Філатов. Однак виконання такого втручання обмежується відсутністю дефіцитом донорського матеріалу: навіть громадянам України через величезну чергу отримати його доволі складно. Єдина альтернатива – купівля донорського матеріалу (його вартість – близько 20 тис. грн, до того ж у цій сфері спеціалізується лише ДП «Біоімплант» МОЗ України з м. Дніпро). Друге місце за попитом у рейтингу послуг посідає кератопротезування – з цією потребою звертаються переважно пацієнти з Болгарії. З метою розвитку медичного туризму було проведено переговори з компаніями-асистансами щодо забезпечення ними пакету немедичних послуг (супроводу, проживання тощо) [5].

Прекрасні результати також і у сфері репродуктивних технологій, де, окрім високої ефективності та доступної вартості, популяризації напряму репродуктивної медицини сприяє легальність сурогатного материнства (воно дозволено лише в США, Україні та Грузії) [6]. За частотою пошуку за параметром «донація» Україна посідає 6-те місце у світі. Щоб ці можливості стали ще більш широкими, потрібні зусилля держави щодо ліквідації таких бар'єрів, як недосконалість законодавства у сфері регуляторних вимог, реєстрації ліків та медичного обладнання; обмеження на перевезення біоматеріалів для проведення циклів допоміжних репродуктивних технологій.

У 2013 р. українські заклади приєдналися до найбільшої європейської мережі приватних закладів охорони здоров'я Medicover (85 клінік у 14 країнах світу) – єдиного європейського інвестора у медичній сфері на теренах України. Сертифікація за європейським зразком, аудити, що проводяться кожні півроку, виробили звичку надавати медичні послуги найвищої якості. У 2015 р. проведено 1500 лікувальних курсів, третина з них – пацієнтам із понад 20 країн світу. Основна мета приїзду іноземних медичних туристів – лікування безпідда, адже результативність процедур в Україні вища за таку у Європі (54% проти 38% для усіх вікових категорій) [6]. Крім того, доступна унікальна методика – криоконсервація та зберігання клітин яєчників, якими можуть скористатися онкохворі пацієнтки після завершення хіміотерапії.

Серед пацієнтів нерезидентами України є 15%. Багато медичних центрів окрім послуг медичного характеру надають послуги супроводу. Висока результативність програм сурогатного материнства і донації (у 80% випадків успіху вдається досягти з першої спроби) приваблює зарубіжних пацієнтів. За 12-річний досвід обслуговування іноземних пацієнтів їх частка у загальній структурі хворих – 30% (лише у 2018 р. кількість закордонних медичних туристів становила майже 1200 осіб) [6].

У зв'язку з військовими діями дещо зменшився попит на послуги серед громадян РФ, проте на популярність серед мешканців Італії, Грузії, США відомі події практично не вплинули. Серед переваг – сертифікація за ISO на вільне володіння персоналом англійською мовою (крім того, служба супроводу та перекладу надає послуги на 7 мовах), успішний практичний досвід.

Стоматологія традиційно перебуває у когорті лідерів. Ще у 2008 р. за цим показником Україна займала 7-ме місце у світі. Характерною рисою вітчизняного ринку є те, що ці послуги надаються приватними клініками та за аналогічної якості мають значно нижчу вартість (дентальна імплантатія в Україні коштує 200–1000 доларів, у США – приблизно 3 тис.). Якісна установка одного зубного імпланта в київських клініках буде коштувати від тисячі доларів. У Польщі або Болгарії ціна не перевищить \$800, а в Білорусії установка нового зуба буде коштувати близько \$500.

У галузі пластичної хірургії в Україні є досить значні напрацювання: напрям розвивається вже понад 20 років, вітчизняні спеціалісти не лише відвідують найпрестижніші світові форуми, а й презентують там свої досягнення, діляться практичним досвідом. 12% пацієнтів нашої країни – мешканці інших країн [6]. Звісно, значна їх частина – наші колишні співвітчизники: вони знайомі з особливостями медичного ринку, довіряють українським фахівцям та бажають отримати якісні послуги за як мінімум втричі нижчою ціною (наприклад, вартість блефаропластики в Україні та Швейцарії – 1 та 5 тис. євро відповідно). Проте чимало закордонних клієнтів звертаються за рекомендацією (за принципом «сарафанного радіо») і керуються іншими аргументами. Для них вирішальне значення має відповідність європейським тенденціям: втручання забезпечують більшу природність і натуральність, тоді як, наприклад, після лікування у пластичних хірургів США і країн Латинської Америки зміни досить різкі, інколи навіть кардинальні. Часто саме в Україні закордонні пацієнти дізнаються про наявність у них певних хронічних захворювань, оскільки будь-якій хірургічній маніпуляції передують комплексне обстеження. Беззаперечно перевага українських клінік – проведення комплексу реабілітаційних процедур після операції.

За оцінками фахівців, середній показник рентабельності діяльності приватних медичних клінік коливається на рівні 18–22%, строк окупності таких проектів становить від 3 до 7 років [6].

Висновки. Отже, основними конкурентними перевагами приватних медичних установ України є: більш високий рівень і комплексний підхід в обслуговуванні клієнтів, орієнтація на потреби клієнта, сучасна технічна база, можливість постійного підвищення кваліфікації персоналу. В умовах недостатності бюджетних ресурсів, низької якості обслуговування державної медицини ринок приватної медицини має потенціал для росту. За оцінками експертів, щорічний обсяг ринку приватних медичних послуг України становить від 1,0 до 1,3 млрд. дол. США.

Список використаних джерел:

1. Малімон В.В. Регіональні ринки медичного туризму: особливості формування та розвитку в Україні : монографія. Луцьк : «Волиньполіграф», 2013. 233 с.
2. Про ліцензування певних видів діяльності : Закон України від 01.06.2000 р. № 1775-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 36. С. 299.
3. Медичний туризм: проблемні питання та шляхи їх вирішення. URL: <http://www.umj.com.ua/article/93452/medichnij-turizm-problemni-pitannya-ta-shlyaxi-ix-virishennya> (дата звернення: 21.06.2019).
4. Стоимость услуг медицинского туризма в странах мира. *Международный каталог по медицинскому туризму*. URL: <http://www.intmedtourism.com/ru/treatment-rates> (дата звернення: 25.06.2019).

5. Янишевська В. Медичний туризм оздоровлює економіку країни. URL: <http://uamt.com.ua/UA/deyatelnost-uk/novini/223-Hkuvalnij-turizm-ozdorovlyue-ekonomiku-krajmi.html> (дата звернення: 28.06.2019).
6. Медицинский туризм в мире. URL: <http://itogi.ua/society/8490-2013-03-28-00-15-04.html> (дата звернення: 25.06.2019).
7. European Medical Tourism Alliance: веб-сайт. URL: <http://www.eumta.org/> (дата звернення: 01.07.2019).

References:

1. Malimon V.V. (2013). *Regional'ni rynky medychnogo turizmu: osoblyvosti formuvannja ta rozvytku v Ukraini* [Regional markets of medical tourism: features of forming and development are in Ukraine]. Luts'k : «Volin'poligraf». (in Ukrainian)
2. Pro litsenzuvannya pevnikh vidiv diyal'nosti : Zakon Ukraini vid 01.06.2000 p. № 1775-III [Regional markets of medical tourism: features of forming and development are in Ukraine № 1775-III]. *Vidomosti Verkhovnoi Radi Ukraini*, no. 36, p. 299.
3. Medichnij turizm: problemni pitannya ta shlyakhi ikh virishennja [Medical tourism: problem questions and ways of their decision]. Available at: <http://www.umj.com.ua/article/93452/medichnij-turizm-problemni-pitannya-ta-shlyakhi-ix-virishennja> (accessed 21.06.2019).
4. Stoimost' uslug meditsinskogo turizma v stranakh mira [A cost of services of medical tourism is in the countries of the world]. *Mezhdunarodnyy katalog po meditsinskomu turizmu*. Available at: <http://www.intmedtourism.com/ru/treatment-rates> (accessed 25.06.2019).
5. Yanishevs'ka V. Medichnij turizm ozdorovlyue ekonomiku kraïni [Medical tourism ozdorovlyue the economy of country]. Available at: <http://uamt.com.ua/UA/deyatelnost-uk/novini/223-Hkuvalnij-turizm-ozdorovlyue-ekonomiku-krajmi.html> (accessed 28.06.2019).
6. Meditsinskiy turizm v mire [Medical tourism in the world]. Available at: <http://itogi.ua/society/8490-2013-03-28-00-15-04.html> (accessed 25.06.2019).
7. European Medical Tourism Alliance. Available at: <http://www.eumta.org/> (accessed 25.06.2019).

ОЦЕНКА КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ УКРАИНЫ НА РЫНКЕ МЕДИЦИНСКОГО ТУРИЗМА

Аннотация. В работе представлен анализ рынка медицинского туризма в Украине. Определены факторы, которые содействуют развитию медицинского туризма в стране. К этим факторам можно отнести: наличие заведений, которые занимаются лечением стволовыми клетками; невысокий уровень цен в сравнении с заграничными клиниками; удобное транспортно-географическое положение страны; наличие соответствующей гостиничной инфраструктуры; разрешение государства на проведение отдельных медицинских процедур, запрещенных в других странах; возможность совмещать разные виды туризма (медицинский, оздоровительный); высокий уровень развития отдельных отраслей медицины и наличие профильных клиник европейского образца. Сдерживающими факторами развития медицинского туризма в Украине являются: недостаточное инвестирование и реформирование отрасли здравоохранения; отсутствие медицинского менеджмента по привлечению иностранных туристов в клиниках и туристических фирмах; сложная политическая ситуация в стране, которая привела к росту опасности как для украинцев, так и для приезжающих из-за границы. В работе также освещены принципиально новые направления развития медицинского туризма в Украине и основные конкурентные преимущества частных медицинских учреждений.

Ключевые слова: медицинский туризм, факторы развития, потенциал рынка, новые направления, конкурентные преимущества.

ESTIMATION OF COMPETITIVE EDGES OF UKRAINE AT THE MARKET OF MEDICAL TOURISM

Summary. A market of medical tourism analysis is in-process presented in Ukraine. Factors are certain which assist development of medical tourism in a country. It is possible to take to these factors: presence of establishments which are engaged in treatment barrel cages; low standard of prices, by comparison to oversea clinics; comfortable transport geographical position of country; presence of the proper hotel infrastructure; permission of the state on the leadthrough of separate treatments, forbidden in other countries; possibility to combine the different types of tourism (medical, health-improvement); high level of development of separate industries of medicine and presence of type clinics of the European standard. The retentive factors of development of medical tourism in Ukraine it is been: insufficient investing and reformation of industry of health protection; absence of medical management on bringing in of foreign tourists in clinics and tourist firms; difficult political situation in a country which resulted in growth of danger as for Ukrainians so arrive from abroad. On principle new directions of development of medical tourism in Ukraine and basic competitive edges of private medical establishments are also lighted up in-process. The volume of world markets of medical and health tourism is estimated in 50 and 106 milliards of dollars accordingly. Annually Ukraine is visited by 20 thousands of medical tourists from Italy, France, Great Britain and Germany, 70% from which ride after services, prices on which here in a few times below than European. The basic competitive edges of private medical establishments of Ukraine is: higher level and complex approach in service of customers, orientation on the necessity of client, modern technical base, possibility of the permanent in-plant training personnel. In the conditions of insufficiency of budgetary resources, low quality of maintenance of state medicine, the market of private medicine has potential for growth. Medical tourism executes thus, above all things, important social functions, related to treatment and prophylaxis of diseases, and also by various measures, directed on the health protection of population. From the economic point of view, for the state introduction of new types of tourism – it that enables to enter the new markets of tourist services and, accordingly, get large profits.

Key words: medical tourism, factors of development, market potential, new directions, competitive edges.